
OCENE IN POROČILA

Percepcija nadnaravnega v frazeologiji – zbornik prispevkov mednarodne konference *Slavofraz* na Filozofski fakulteti Univerze Komenskega v Bratislavi¹

Recenzirani zbornik je nastal kot rezultat mednarodne znanstvene konference *Slavofraz*, ki je potekala 12. in 13. aprila 2019 v organizaciji Oddelka za slovanske filologije Filozofske fakultete Univerze Komenskega v Bratislavi. Zbornik vključuje prispevke 55 avtoric in avtorjev v 13 jezikih. Zanimiv je obseg objavljenih publikacij, in sicer nadnaravno v frazeologiji se razlaga z jezikovnega, etnolingvističnega, kulturološkega, etnološkega, dialektološkega, prevodoslovnega vidika. Predmet raziskovanja so nadnaravna bitja in sile, bogovi in svetopisemski liki, magični obredi in obredne prakse, prostorske in kvantitativne dimenzije itd., v večini primerov pa gre za primerjalne raziskave v okviru slovanskega areala. Ker tukaj ni mogoče analizirati vseh člankov, ki ponujajo zanimive interpretacije obravnavane teme, se bomo osredotočili predvsem na prispevke slovenskih udeležencev in tiste s področja slovenistike, prav tako pa tudi na prispevke slovaških organizatorjev.

Odgovor na vprašanje, kaj je v resnici nadnaravno, išče v svojem članku *Sverh »estestvennoe v ruskoj narodnoj frazeologii na fone slavjanskoj²* (str. 13–26) ugledni ruski

slavist Valerij M. Mokienko, predsednik Komisije za slovansko frazeologijo pri Mednarodnem slavističnem komiteju. Iz številnih ruskih frazeoloških enot, ki jih avtor primerja z njihovimi ustrezniki v drugih slovanskih jezikih, je razvidno, da so ljudske predstave tiste, ki razlagajo pomen nadnaravnega, jezik pa ga izraža in ohranja.

V članku *Zmok – poverové predstavy a ich percepcia z hľadiska etnofrazeológie* (str. 82–89) Mária Dobříková preučuje slovaško demonsko bitje *zmok* (slov. blagonič, škratec), ki je najpogosteje upodobljeno kot črna mokra kokoš, ki skrbi za finančno blaginjo svojega gospodarja. Po ljudskem verovanju je *zmok* lahko v lasti le tistega, ki nosi določeno število dni pod roko jajce črne kokoši. V času, dokler se jajce ne izleže, se gospodar ne sme umivati, spati ali govoriti. Izkazalo se je, da tudi v mitologiji drugih slovanskih ljudstev obstajajo *zmoku* podobna bitja – blr. *zmej*, *sparnik*, *cmok*; bolg. *mamniče*; češ. – *plivník*, *plevník*; hrv. – *malić*; polj. – *bazyliszek*, *domowy*, *sporysz*; rus. – *zmej-nosak*; srb. – *cikavac*; ukr. – *vyhovanyk*, *domovyk*. Avtorica analizira slovaške frazeološke enote s sestavino *zmok*, ki so motivirane s fizičnimi lastnostmi in funkcijo demonskega bitja, npr. *chodí ako zmok*. Čeprav se ti frazemi nahajajo na obrobju besedišča, je presenetljiva njihova raba v delih sodobne slovaške otroške književnosti.

¹ Dobříková, Mária (ur.), 2019: *Percepcia nadprirodzena vo frazeológii. Slavofraz 2019*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 374, ISBN 978-80-223-5023-5.

² Мокиенко, В. М. *Сверхъестественное в русской народной фразеологии на фоне славянской*.

Tema članka Kristine Đorđević *Srpske i slovačke frazeme s nazivom halucinogenih biljaka motivisane magijskim ritualima*³ (str. 113–119) so srbski in slovaški frazemi s sestavino *halucinogeno zelišče*, motivirani s čarobnimi obredi. Čeprav ima frazeološki zaklad obeh jezikov majhno število podobnih frazeoloških enot, pa gre z vidika etnolingvistične za zanimivo sestavino. Po legendah so se čarovnice, da bi se pred svojimi nočnimi sprehodi spremenile v kakšno žival, mazale z mazilom iz rastlin *Hyoscyamus niger* (srb.: *bunika*, slk.: *blen*), *Atropa bella-donna* (srb.: *velebilje*, slk.: *ľul'kovec zlomocný*) in *Datura stramonium* (srb.: *tatula*, slk.: *durman obyčajný*). Nekatere srbske ljudske pesmi pojejo o vinu, ki naj bi mu dodali rastlino *Datura stramonium*. Isto zelišče dodajajo v priljubljeno srbsko medeno žganje. Na Slovaškem so fantje v žganje ljubljenih deklet dajali rastlino *Helianthemum nummularium* (*devätorník peniažtekový*), da bi pritegnili njihovo pozornost. Pri ljubezenskih urokih sta se uporabljali še *Linum catharticum* (ľan prečišťujúci) in *Origanum vulgare* (*pamažorán obyčajný*), v žganju namočen koren rastline *Atropa bella-donna* pa je pomagal proti telesnim bolečinam in alkoholizmu.

Na podlagi analize frazeoloških enot, ki pomenijo zlo, Miroslav Dudok ugotovi, da je tipičen izraz te kategorije v slovanskih jezikih komponenta *hudič*. Številni obravnavani primeri se izkažejo za popolne ustreznice v vseh slovanskih jezikih (npr. slov. *grd kot vrag, hudič*); poleg teh pa zasledimo tudi delne ustreznice. Po njegovih opažanjih se sestavina *hudič* udejantja tudi s pomočjo številnih sopomenk – v srbsčini jih je na primer približno 100, najmanj pa jih je v slovaškem jeziku. V članku *Variabilita frazém s personálnym*

komponentom nadprirodzena (str. 103–112) avtor ugotavlja, da je zlo v slovanskih jezikih kategorizirano na podoben način in tako tvori primerljiv kulturni in jezikovni diskurz v slovanskih kulturah.

Prispevek *Hudič in njegovi sinonimi v slovenski frazeologiji* (str. 216–225) slovenske jezikoslovke Erike Kržišnik obravnava mesto poimenovanja *hudič* z vidika razmerja med sinonimi kot variantnimi frazemskimi sestavinami. Preverjanje uporabe v treh največjih korpusih sodobnega slovenskega jezika je pokazalo, da se pojavljanje sinonimov v slovarju in besedilnih korpusih razlikuje, različno razporejena je tudi prisotnost frazemskih tvorb v obeh vrstah virov. Iz teh podatkov je mogoče sklepati o moči oz. živosti tako sinonimnega poimenovanja za *hudiča* kot tudi frazemske tvorbe. Avtorica zaključuje, da sta sinonima *hudič* in *vrag* približno enako močna, vendar je *hudič* pogostejši v korpusnih virih.

Svetlana Kmecová se v svojem članku *Stopy staroslovanskej mytológie v slovenskej a slovinskej frazeológii* (str. 168–175) ukvarja s slovaškimi in slovenskimi frazemi, ki kot sestavino vsebujejo imena bogov ali poimenovanja različnih nadnaravnih bitij staroslovanske mitologije. Na začetku citira Z. Šmitka, ki piše, da miti »spadajo med ponovljive mentalne strukture, ki se ohranjajo v dolgih časovnih obdobjih. Prenašali so se iz generacije v generacijo, v njih pa je zgoščena esenca ljudskega pogleda na svet. To je simbolično kraljestvo, ki /.../ bo vedno na nek način ostalo aktualno«. Te mentalne strukture so se v jeziku odzrcalile tudi v obliki frazemov. Od imen božanstev, ki spadajo v tako imenovano višjo mitologijo, se je kljub bogatemu gradivu ljudskega izročila ohranilo v frazeologijah obeh jezikov razmeroma malo eksplicitno v obliki sestavin (navedeni so

³ Ђорђевић, Кристина. *Српске и словачке фраземе с називом халуциногених биљака мотивисане магијским ритуалима*.

frazemi s sestavinami P(p)erun, P(p)arom, Kurent itd.), lahko pa predpostavljamo, da je z njimi povezanih veliko več frazemov, ki njihovih imen neposredno ne vsebujejo in se je povezava z njimi že izgubila. Drugače je s poimenovanji bitij nižje mitologije, ki se pogosteje rabijo kot ena izmed sestavin frazeoloških enot, v mislih govorcev pa so večinoma povezana s pravljičami. Vseh primerov zaradi omejene dolžine članka ni bilo mogoče navesti, omenjeni so frazemi s sestavinami bes, vila, rojenica, mora itd. Veliko več gradiva bi gotovo bilo mogoče pridobiti s podrobnejšo raziskavo narečne frazeologije, obenem pa ostaja mitologija prisotna v frazeologiji, posredno pa tudi v kolektivni zavesti v obliki mentalnih struktur, pri čemer je njihova motivacija pogosto že izginita.

Zuzana Obertová v svojem članku *Aktualizácie frazém v trilógii Juraja Červenáka Černokňazník* (str. 235–241) analizira frazeološke enote v znanstvenofantastični trilogiji *Černokňazník* slovaškega pisatelja Juraja Červenáka. Dogajanja v romanih se odvijajo na ozemlju današnje Slovaške in Češke v predkrščanski dobi, liki pa so različna slovanska nadnaravna bitja in bogovi. Njihov jezik je ekspresiven, uporabljajo številne posodobljene frazeme, v katerih so primarne sestavine nadomeščene z imeni slovanskih bogov. Z. Obertová analizira sestavo, motivacijo in semantiko izbranih frazemov. Avtorica izpostavlja pisateljevo željo, da bi z njihovo uporabo dosegel verodostojnost jezika likov.

V svojem članku *Binarnata opozicija desen : ljav i nejnoto otaženie v b“lgarskata i slovaškata frazeologija* Miglena Mihaylova-Palanska⁴ obravnava binarno opozicijo desno : levo v religioznem, mitološkem in folk-

lornem kontekstu ter njen odraz v bolgarski in slovaški frazeologiji (str. 259–265). Poudarjena je njena ambivalentna narava. Opazovanja bolgarskih in slovaških frazeoloških enot s sestavino *desno* : *levo* kažejo na to, da je njihova motivacija posledica obstoječih predstav v ljudski kulturi obeh ljudstev. Na primer, v preteklosti ljudje, ki so uporabljali levo roko, v družbi niso bili dobro sprejeti. Zanje v folklori in jeziku obstajajo številna slabšalna poimenovanja, ki so izpeljana iz besede *levi*. V aktivni rabi sta frazeološko enakovredni enoti *имам две леви ръце/с две леви ръце съм* (*imam dve levi roki/z dvema levima rokama*) in *mat' obe* (*obidve*) *ruky l'avé*, ki označujeta nespretnega, nerodnega človeka. Avtorica ugotovi, da je podobno dojetje okoliškega sveta preneseno v njegovo sorodno ponazoritev tako v bolgarščini kot v slovaščini.

Željko Predojević v članku *O odabranim poredbenim frazemima s glagolskom komponentom tipa „tući kao“ mogućeg mitskog postanja* (str. 273–280) podrobno obravnava frazeološko enoto *istući / tući* (*prebiti, namlatiti* (*izmlatiti*)/*mlatiti* itd.) *kot vola u <kupusu>*, ki pomeni »pretpsti koga močno in neusmiljeno«. Avtor to besedno zvezo semantično analizira v kontekstu slovanske mitologije, temelječ na številnih virih iz ljudske kulture Slovanov s poudarkom na hrvaški in slovaški kulturi. Predojević poudarja možnost, da so lahko nekatere slovaške besedne zveze s sestavino *bit' ako* istega mitskega izvora kot npr. *zbiť niekoho ako hada* (*pretpsti koga kot kačo*).

V članku *Nekaj pragmatičnih frazemov s sestavino bog v slovenskih narečjih* (str. 300–307) Vera Smole predstavlja rezultate terenske raziskave, osredotočene na pragmatične frazeme s sestavino *bog*, ob omejevanju na sedem enot, s pomočjo katerih govorec vzpostavlja družbeni stik z naslovnikom; in sicer

⁴ Михайлова-Паланска, Миглена. *Бинарната опозиция десен : лжав и нейното отражение в българската и словашката фразеология*.

pozdravi ob srečanju in slovesu, zahvala, voščilo (pri jedi), izraz dobre želje pri kihanju in odgovori nanje. Posebej so poudarjene medzvrstne (knjižno : narečno) in mednarečne (med različnimi krajevnimi govori) podobnosti in razlike, saj, po avtoričinem mnenju, starejša in novejša slovarska dela na eni strani ter korpusi in terenske raziskave na drugi pričajo, da se ti frazemi – enako kot druge jezikovne sestavine – spreminjajo v času, razlikujejo pa v prostoru in glede na rabo v posameznih jezikovnih zvrsteh.

Saša Vojtech Poklač v članku *Od pekla do raja. Eshatološki kraji kot sestavina slovenskih in slovaških frazemov* (str. 351–359) analizira problematiko smrti, osebne in poslednje sodbe in vstajenja s frazeološkega vidika. Avtorica se je osredotočila na slovenske in slovaške frazeme, znotraj katerih je vsaj ena izmed sestavin povezana s poimenovanjem eshatoloških krajev *pekel* – *vice* – *nebo/nebesa/raj* na podlagi gradiva pri geslih z omenjenimi leksemi v slovenskih in slovaških slovarjih, ob preverjanju uporabe še v slovenskem referenčnem korpusu *Gigafida* in slovaškem korpusu *Slovenský národný korpus*. Na podlagi analiz je avtorica ugotovila, da v obeh obravnavanih jezikih prevladujejo frazemi s sestavino *pekel*, ki imajo predvsem negativno konotacijo. V obeh jezikih so prisotni z eshatološko tematiko povezani frazemi s sestavino *nebesa* in *raj*, ki imajo po pričakovanju pozitivno konotacijo.

V članku *Aluzje frazeologiczne w opowiadaniu Kraniec świata Andrzeja Sapkowskiego i w jego przekładzie na język słowacki* (str. 366–373) Magdalena Zakrzewska-Verdugo obravnava rabo frazemov, ki vsebujejo sestavino *hudič* oziroma so povezani s podobo hudiča v slovaškem prevodu znanstvenofantastične zgodbe *Kraniec świata (Konec sveta)* poljskega pisatelja Andrzeja Sapkowskega. Takšnih frazeoloških enot je v samem besedilu kar nekaj, saj je hudič eden glavnih likov v zgodbi. V komentarju k prevodu Karola Chmela je avtorica izpostavila ohranjanje aluzij, sporočil, poslanih prek uporabljenih frazemov. Na ta način se ohrani šaljiv učinek in avtorjev namen rabe frazemov. Na podlagi primerjav med izvirnikom in prevodom je izpeljan zaključek, da je koncept hudiča v frazeološkem zakladu obeh slovanskih jezikov predstavljen na podoben način.

Članki, objavljeni v zborniku, ponujajo zanimive poglede na konceptualizacijo nadnaravnega v frazeologiji in prispevajo k razjasnitvi številnih teoretičnih in praktičnih problemov.

Milen Malakov
Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
malakovm@ff.uni-lj.si